

VAN FOLKLORUNDA HASTALIKLARIN TEDAVİSİ İLE İLGİLİ ANLATILAN EFSANELER¹

LEGENDS IN VAN FOLKLORE TOLD ABOUT CURE OF DISEASES

Yılmaz ÖNAY

Dr. Öğretim Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü

Assist. Prof. Dr Van Yuzuncu Yil Univerity, Faculty of Education, Department of Turkish Language and Social Science Education

yilmazonay@yyu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-3436-9688>

Atıf / Citaton

Önay, Yılmaz (2020), "Van Folklorunda Hastalıkların Tedavisi İle İlgili Anlatılan Efsaneler", *Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi- Journal of Turkish Culture and Civilization Researches*. 1 (1), (Ocak – January), 89-99.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi-Recieved Date : 08.01.2020

Kabul Tarihi-Accepted Date : 10.02.2020

Yayın Tarihi-Date Published : 21.02.2020

İntihal / Plagiarism

This artical was checked by turnitin programında bu makale taranmıştır.

Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi- Journal of Turkish Culture and Civilization Researches
TÜRKÜM Dergisi-1 Şubat 2020

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkolojiarastirmalari>

¹ Bu çalışma, 26-28 Eylül 2019 tarihleri arasında Van'da düzenlenen Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

VAN FOLKLORUNDA HASTALIKLARIN TEDAVISI İLE İLGİLİ ANLATILAN EFSANELER

LEGENDS IN VAN FOLKLORE TOLD ABOUT CURE OF DISEASES

Yılmaz ÖNAY

Öz

Bilindiği gibi efsaneler, muhayyel yahut gerçek birtakım olgular üzerine anlatılan ve anlatanın da dinleyenin de inandığı metinlerdir. Bu minvalde birtakım hususların kaynağıyla ilgili oldukça köklü bir birikime dayalı olan bu metinler, çeşitli pratik bilgileri de ihtiva ederler. Özellikle halkbiliminin çeşitli kadrolarıyla ilgisi bulunan efsaneler, halk hekimliğini de içerirler. Çeşitli hastalıkların tedavisi, hastalıkların kaynağı gibi hususlar, bu efsanelerin yapısını oluştururlar.

Bu çalışmanın amacı, Van'dan derlenen hastalıkların tedavisi ile ilgili efsaneleri ortaya koymak ve değerlendirmektir. Böylelikle geçmişten günümüze anlatılmakta olan efsanelerin, dolayısıyla da halkbiliminin diğer bilim dallarıyla olan ilintisi de ortaya konulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Efsaneler, Halk Hekimliği, Van Folkloru, Tedavi.

Abstract

Legends, as it's known, are told about imaginary or actual phenomenons in which narrator and listener believes in the narrative. These texts which based on an ancient knowledge, contains various wisdom and practices. Especially, legends that contain folklore elements, also contain folk medicine too. Cure of diseases, origin of diseases form the structure of those legends.

This study aims to handle the legends which bases on cure of diseases. Thus relation between folklore and other disciplines will be examined with the aspect of narrated legends told from past to present.

Keywords: Legends, Folk Medicine, Van Folklore, Cure.

Giriş

Efsanenin en iyi tarifi, bugün de pek çok araştırmacının kullandığı Grimm Kardeşler'in tarifidir. Grimm Kardeşler'in tarifi şöyledir: Efsane, gerçek veya hayali, muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir (Sakaoğlu 2013: 21).

Her efsane ya bir şahıs, ya bir coğrafi mekân ya da hafızalarda iz bırakan bir olay ile ilgili anlatılır. Hangi konuyla ilgili anlatılmış olursa olsun, efsanelerin birtakım toplumsal işlevleri de vardır. *Erzurum Efsaneleri* adlı eserinin Sonuç Bölümü'nde efsanelerin toplumsal işlevlerini dört maddede toplayan Bilge Seyidoğlu, dördüncü madde olarak: “Koruyucu ve tedavi edici rolleri vardır” tespitini yapmaktadır (Seyidoğlu 1985: 199). Bu sebeple, halk hekimliği konusu ele alınırken tedavi amaçlı yatırımlarla ilgili anlatılan efsanelerden de söz etmek gerekir.

Efsanelere konu olan bir olayın gerçekten yaşanıp yaşanmadığı önemli değildir. Bu durum, anlatıcı için de dinleyenler için de geçerlidir.

Efsanelerin gerçekliliği ile ilgili olarak Esmâ Şimşek'in tespitleri dikkat çekicidir. Şimşek bu konuda şunları söylemektedir: “Efsanelerin gerçekliğinden çok, verdiği mesaj önemlidir. Herkes bilir ki, herhangi bir sebebe bağlı olarak hiçbir insan dağa, taş, ağaca, bitkiye, gök cisimlerine veya hayvana dönüşmemiştir.

1. Ama çocuğunun temizliğini süt veya ekmekle yapan annenin taş dönüşmesinde nimete saygısızlığın;

2. Sürüsüyle birlikte susuz kalan çobanın dileğine kavuştuğunda en semiz koyununu kurban edeceğini söylemesine rağmen, bunu hileli bir şekilde yerine getirmediğinde sürüsüyle birlikte taş dönüşmesinde sözünde durmamanın;

3. Büyük ölçekle alıp küçük ölçekle veren cimri satıcının kaplumbağaya dönüşmesinde hak yemenin;

4. Topladıkları kengerleri kaybeden kardeşlerin taş ya da kuş olmayı istemelerinde üvey anne zulmünün gerçekliği yatmaktadır” (Şimşek 2006: 1069).

Halk hekimliği, “halkın imkânları olmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanımlama ve iyileştirme amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüdür.” (Boratav 1984: 122.)

Çevrelerinde cereyan eden tabiat olaylarını ve bu olayların sebebi olarak gördükleri birtakım güçleri, ilmin ve aklın süzgecinden geçiremeyen ilk

insanlar, bedensel ve ruhsal açıdan karşılaştıkları rahatsızlıklardan çoğunlukla bu tabiat güçlerini sorumlu tutmuşlar ve rahatsızlıklardan kurtulmanın, yine bu güçlerin himmeti ile olacağına inanmışlardır. Böylece halk hekimliği, kültürün bir parçası olarak doğmuş ve diğer kültür unsurlarıyla mükemmel bir şekilde bütünleşmiştir. Günümüzde de halk kültürün önemli bir şubesi olarak yaşamaktadır.

Geleneksel bir hayat süren toplumlarda herhangi bir hastalık hakkındaki bilgiler, ortak bilgilerdir ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Geleneksel tıpta, hastalıkların çoğunda hasta ya iyi olur, ya da ölür. Yaygın olan inanış, hasta iyi olursa tedavinin iyi sonuç verdiği şeklinde olur ve bu tedavi süreklilik kazanır. Ölüm durumunda ise, tedavi tekniğinin uygunluğundan daha çok, hastanın bu tedavinin dışında kaldığına inanılır.²

“Hastalık” kavramının sınırları, modern tıbbı göre, geleneksel tıpta daha geniş tutulmuştur. Hastalıktan anlaşılan sadece bedensel ve ruhsal rahatsızlıklar olmayıp, bedensel ve ruhsal rahatsızlıkların yanında, nazar, cin çarpması, büyü, zürriyetsizlik, gibi, art niyetli insanlardan ve bazı tabiat güçlerinden kaynaklandığına inanılan rahatsızlıklar da anlaşılmaktadır. (Boratav 1984: 123)

Dinî inançların ve büyüünün ön plânda olduğu ilkel dönemlerde sağlık da hastalık da, insan bedenine yabancı unsurların girmesi ve onların yaptıkları kötülüklerle izah edilmiştir. Tek çare, bedene giren yabancı unsurları tekrar geri çıkarmak, girmelerini engellemektir. Bunu yapacaklar da ilkel dönemin din adamları ve büyücülerdir. Hal böyle olunca, geleneksel tıbbın uygulama alanı da kendiliğinden genişlemektedir.

Bedensel rahatsızlıkların tedavisinde, modern tıptakine benzer, daha gerçekçi bir yaklaşım söz konusu iken, örneğin çoğunlukla “kocakarı ilacı” olarak tarif edilen halk ilaçlarıyla tedavi düşünülürken, olağanüstü güçlerin sebep olduğuna inanılan diğer tür rahatsızlıkların tedavisinde ise takip edilen usuller çeşitlilik göstermektedir.

Halk hekimliğinde kullanılan tedavi usullerini dört büyük grupta toplamak mümkündür:

1. Bitkisel ve hayvansal kaynaklı tedaviler
2. Dokunma şeklinde veya herhangi bir alet yardımıyla uygulanan tedaviler
3. Mistik mahiyetteki tedaviler
4. Dinî mahiyetteki tedaviler

² (http://www.bsm.gov.tr/aktualite_halkhekimligi.htm) [Son Erişim Tarihi: 24.06.2019]

Van Folklorunda Hastalıkların Tedavisi İle İlgili Anlatılan Efsaneler
Yılmaz ÖNAY

Van ve çevresinde dinî mahiyetteki tedavilerin uygulanışı başlıca üç şekilde görülür:

1. Evlerde dua okumak suretiyle,
2. Tavsiye üzerine hocalara gidilerek,
3. Yatırlara gidilerek (Özdağ 1999: 83).

Dinî mahiyetteki tedavi şekillerinin bir çeşidi de yatırlarda şifa aramaktır. Her çeşit rahatsızlığın tedavisi için ziyaret edilen yatırlardaki tedavi şekilleri, o yatırırlarla ilgili anlatılan efsanelerde şekillenmektedir.

Bilindiği üzere “mistisizm, aklın yetmediği alanlarda, gerçeğe hak yoluyla ulaşılabileceğini kabul eden inanç yolu”dur (Karaalioğlu 1969: 458). Mistisizme göre kâinatta, duyu organları ile algılanamayan, ancak varlıklarından da şüphe edilemeyecek güçler vardır. Bu güçler, hayatın her safhasında insanları ve diğer görünen varlıkları tesirleri altına alabilmektedirler. Geleneksel tıbbaya göre, bedensel rahatsızlıkların dışında insanlarda görülen bazı rahatsızlıkların sebepleri kötü ruhlar, cinler, periler ve şeytan gibi görünmeyen güçlerdir. Nazar, büyü, albasması (al karısı), felçlik, bayılma, korku ve benzeri rahatsızlıkların sebebi olarak hep bu güçler gösterilir. Tedavi olarak yapılması gereken, bedeni bu yabancı unsurlardan temizlemek, korumaktır. Bir örnek vermek gerekirse: Van’da lohusa kadının en büyük korkusu, al karısıdır. Lohusayı al karısından korumak için yatağına iğne takılır ya da yakınında demirden bir nesne bulundurulur. Al karısının bu iğneden korkarak lohusaya yaklaşamayacağına inanılır ya da lohusayı al karısından korumanın başka bir yolu da başucuna yumurta, sarımsak ve mavi şebi tülbente bağlayarak yatak ucuna asmaktır. Bu ve benzeri uygulamaların bebeği ve lohusayı al karısından koruyacağına inanılır. Türkiye’nin hemen her yöresinde görülen bu olağanüstü varlığın farkı adlandırmalarla bilindiği de görülür. Polat’ın belirttiğine göre Mardin ve çevresinde bu varlık Pirabok olarak bilinirken; Hakkâri ve Urfa yörelerinde ise Şeşe ve Şeşek olarak bilinir (Polat 2020: 139; 152).

Van Folklorunda Hastalıkların Tedavisi İle İlgili Anlatılan Efsaneler

Özellikle kırsalda, hastalıklarına şifa, dertlerine çare arayanların sıkça uğradıkları mekânların başında yatırlar gelmektedir. Ziyaret edilen yatır, bir veliye ait olduğu kabul edilen bir kabir, bir ağaç, bir pınar, bir mağara ya da sıradan bir kaya bir taş olabilir. Bunlarla ilgili anlatılan bir efsane, her türden rahatsızlıkları karşısında çaresiz kalan insanların, bu mekânları ziyaret etmeleri için yeterli olmaktadır.

Genellikle inanmaya ve telkine dayanan ve esas dinin çerçevesi dışında kalan bu tür tedavi usullerini, modern tıpla izah etmeye çalışmak söz konusu

olamaz. Ancak, bu mekânları ve bu mekânlara bağlı halk inanışlarını birer hurafe diyerek kestirip atmak da yanlış bir yaklaşım olmalıdır. Bunları, birer kültür malzemesi olarak sahiplenmek, kültür tarihimize önemli bir hizmet olacaktır. Ayrıca, turizmin önemli bir cephesinin de inanç turizmi olduğu unutulmamalıdır (Önay 2003: 285).

Aşağıda, hastalıkların tedavisi ile ilgili olan Van efsanelerinden örnekler verilmiştir. 306 adet efsanenin yer aldığı *Van Efsaneleri* (Önay 2018) isimli çalışmamızdan seçtiğimiz örneklerin dışında daha çok sayıda efsane anlatılmaktadır. Van’da hastalıkların tedavisi ile ilgili anlatılan efsanelerin bir kısmı aktarıldığı gibidir:

Sarılık Çeşmesi

Gürpınar’da yaşayan ermiş bir kişi, günün birinde tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanmış. Tırnaklarına varıncaya kadar bütün vücudu sapsarı kesilmiş. Bu halinden dolayı camiye gidemeyen bu kişi çok üzülüyormuş. Üzüntüsü, hastalığına değil, camiye gidemediği içinmiş.

Bir gece hasta adamın rüyasına ak saçlı, aksakallı, nur yüzlü bir pir girmiş. Adama:“Üzülme, derdinin çaresi vardır; şafak sökmeden caminin çeşmesine gidip abdest alacaksın. Sonra da abdest aldığın sudaki sarı balıklara bakarak üç avuç dolusu su içeceksin. İnşallah şifa bulursun” demiş ve kaybolmuş.

Adam, şafak sökmeden uyanmış, doğruca çeşmeye gitmiş. Abdest aldıktan sonra söylenildiği gibi, sarı balıklara bakarak üç avuç su içmiş. Adamın hastalığı anında yok olmuş.

Bu olay duyulduktan sonra, çeşmenin adı Sarılık Çeşmesi kalmış. Bugün de çeşmedeki sarı balıkların kutsal olduğuna inanılmaktadır.

(Kaynak Kişi: Osman AYDEMİROĞLU, 1985, Yüksekokul, Öğretmen, - / Derleyen: Yılmaz ÖNAY, Van, 2004)

Beyaz Direk

Erciş ilçesi Kocapınar bucağına bağlı Gökoğlan köyünde bulunan yatır, toprak dam içerisinde beyaz bir direkten ibarettir. Herhangi bir mezar ve mezardan iz yoktur.

Akıl hastaları, çocuğu olmayan kadınlar, evde kalmış kızlar, çeşitli sıkıntısı olanlar yatırın ziyaretçileridir.

Yatıra getirilen akıl hastaları Beyaz Direk’e bağlanır. Varsayılan evliyanın üzerine uzandığı topraktan hastaya yedirilir. Hastanın şifa bulacağına inanılır.

Vücudunda herhangi bir rahatsızlığı olanlar, hasta uzuvlarını Beyaz Direk'e sürer, direğin dibindeki toprakla ovarlar.

Çocuğu olmayan kadınlar, çocuk sahibi olmak ile ilgili dileklerinin gerçekleşmesi için bir iki gün yatırda kalırlar. Ellerini, yüzlerini, vücutlarını Beyaz Direk'e sürerler.

Yatır, Evliyanın yakını olduklarını söyleyenler tarafından, adeta bir gelir kapısı gibi kullanılmaktadır. Önceden hazırlanan muskalar, teberrük olduğu söylenen nesneler belli bir para karşılığı ziyaretçilere dağıtılır.

Yatırda bir iki gün kalacak ziyaretçiler, beraberlerinde bol miktarda yiyecek de getirirler. Artan yiyecekler geri götürülmez, yatırda bırakılır. Yatırda devamlı kazan kaynar. Ziyaretçilere yemekle birlikte küçük çörek dağıtılır.

Çevre halkı arasında yatıra derin bir itikatla bağlı olanlar, yatır üzerine yemin ederler. Yatırla ilgili değişik rivayetler anlatılır. Yaygın olan rivayetlerden biri şöyledir:

Bundan yüz sene kadar önce, eski adı Müküs olan Bahçesaray'dan Erciş'e bir Seyit gelir. Gökoğlan köyüne yerleşir. Dünya hayatına fazla önem vermeyen bu ermiş kişi, çevrede tandır evi olarak bilinen basit bir damda yaşar.

Seyit vefat eder. Yakınları, Seyit'in yaşadığı tandır evini temizler, düzenler, damın ortasındaki direği de beyaz kadifeyle sarıp süsler, tandır evini, Seyit'in Evi olarak ziyarete açarlar. Direğin kendi kendine bu hale geldiği, Seyit'i temsil ettiği söylenir.

Beyaz Direk'le ilgili başka bir rivayet de şöyledir: Günün birinde Gökoğlan köyüne bir evliya gelir. Misafir edildiği tandır evindeki direğe dayanarak oturur. Daha sonra da direğin dibine uzanarak uyur. O günden sonra bu direk ve dibindeki toprak, evliyanın kerameti ile olağanüstü bir güç kazanır.

(Kaynak Kişi: Süleyman YILDIZ, -, -, Gökoğlanköyü / Derleyen: Celal GAZİOĞLU, Erciş, 1986)

Şeyh Muhammed-i Tayyar

Şeyh Muhammed-i Tayyar'ın en çok şahit olunan kerameti, hastaları iyileştirmesi, ziyaretine gelenleri eli boş göndermemesidir.

Görentaş'a gözleri görmeyen bir gelin getirilir. Gelini iki saat süreyle türbeye kapatırlar. Türbede iki saat yalnız kalan gelin, gözleri görerek çıkar.

Türbenin çevresindeki ağaçlar ve otlar da kutsaldır. Türbeyi çevreleyen otluk alanın, insan eliyle düzenlenmiş gibi daire şeklinde olduğu görülür.

(Kaynak Kişi: Azam KIPÇAK, Yüksekokul mezunu, Öğretmen, Çatak / Derleyen: Yılmaz ÖNAY, Van, 1985)

Dilek Ağacı

Van'ın Ortanca köyünde köy halkı tarafından Dilek Ağacı diye adlandırılan iri gövdeli, oldukça yaşlı bir ağaç bulunmaktadır. Sıradan bir ağaç olmadığına inanılan bu ağaç, inanç kültürümüzde geniş yer tutan ağaç kültürünün çarpıcı bir örneğidir.

Yatır haline getirilen ağzın ziyaretçileri genellikle evde kalmış kızlar, evlenemeyen erkeklerdir. Kismetinin açılmasını dileyenler bu ağacın başına gelirler. Dua edip, kismetlerinin açılması için ağacın dallarına bez parçaları veya mendil bağlarlar. Aynı şekilde, anneler de askere uğurladıkları evlatlarına bir an önce ve salimen kavuşabilmek için bu ağaç altında dilekte bulunur, dua ederler.

Ağaçla ilgili başka bir uygulama da, hastalıklardan kurtulma ile ilgilidir. Hasta olan çocuklar bu ağacın altına yarım saat kadar uyumaya bırakılırlarsa iyileşeceklerine inanılır.

(Kaynak Kişi: Niyazi YILMAZ, 1945, Okuryazar, Serbest, Ortanca köyü, Van/ Derleyen: Murat TAYLAN, Ortanca köyü, Van, 1998)

Mantar Hastalığı

Van'ın Değirmenarkı köyünde, stres, sinir ve korku sonucu oluştuğuna inanılan mantar hastalığının iki şekli vardır. Birincisi erkek olanıdır; bu çabuk çabuk vücuda dağılmaz. İkincisi ise dişi olanıdır; bu ise hemen vücudun her tarafına dağılır.

Özellikle ayın ilk evrelerinde, yani hilalde bu hastalık kendisini yeniler. Bu hastalığın bu yörede iki tedavi şekli vardır. Birincisi ağzı dualı bir hoca tarafından her Çarşamba günü üzerine dua okunan kına, hasta bölgeye üç Çarşamba üst üste sürülür. Genellikle bu yöntemle bu hastalık tedavi edilir. İkincisi ise, bu hastalık daha yayılmadan önce mantarın üzerine köpeğin idrarı sürülür. Bu yöntemle de hastalığın iyileştiği görünmüştür.

(Kaynak Kişi: Medine TAŞDEMİR, 1927, Tahsilsiz, Ev hanımı, Değirmenarkıköyü, Van / Derleyen: Murat TAYLAN, Değirmenarkıköyü, Van, 1997)

Siğil Ziyareti

Van Çatak yolu üzerinde, dere tarafındaki yol kenarında tek bir ağaç vardır. Dallarına bağlanan rengârenk bez parçaları ile yoldan geçenlerin dikkatini çeken bu ağacın, bazı hastalıklara, özellikle bir deri hastalığı olan ve bölgede siğil olarak bilinen hastalığa şifa olduğuna inanılır.

Ziyarete gelenler, bu kutsal kabul edilen ağacın ince dallarından vücutlarındaki siğil sayısı kadar dal kırarlar. Ancak kırılan dallar koparılmayıp ağaç üzerinde bırakılır. Kırılan bu dal parçaları kuruyup düşerse, siğillerin de geçeceğine inanılır.

(Kaynak Kişi: Halis İNAN, Yüksekokul mezunu, Öğretmen, Gevaş, Van/ Derleyen: Yılmaz ÖNAY, Van, 1986)

Şilan Ağacı

Van'ın merkeze bağlı Değirmenarkı köyünde siğil tedavisinde kullanılan bir ağaç vardır. Yöre halkı bu ağaca Şilan Ağacı adını vermiştir.

Vücudunun herhangi bir yerinde, özellikle ellerinde siğil çıkanlar, Şilan Ağacı'na giderler. Ellerindeki siğil sayısı kadar ağacın dallarından kırarlar. Ancak kırılan dalların ağaçtan ayrılmaması gerekmektedir. Kırılan dallar ne zaman kuruyup düşerse, siğiller de kendiliğinden yok olur.

Değirmenarkı köyünde siğil tedavisinin başka bir uygulaması da vardır. Hastalar, vücutlarındaki siğil sayısı kadar arpayla bir hocaya giderler. Hoca tarafından arpaların iki ucu kesilir, üzerlerine dua okunur. Okunmuş arpalar nemli bir yere gömülür. Toprağa gömülen okunmuş arpalar çürüdüğünde siğiller de yok olur.

(Kaynak Kişi: Nurettin TAYLAN, 1937, Tahsilsiz, Serbest, Değirmenarkıköyü, Van/ Derleyen: Murat TAYLAN, Değirmenarkı köyü, Van, 1997)

Şifalı Su- I

Başkale YakınyolMahallesi'nde bir şifalı suyun olduğu söylenir. Bu suyun ortaya çıkışı, şifalı oluşu ile ilgili bir efsane anlatılmaktadır.

Seferberlik yıllarında bir çatışmada şehit düşen askerin üzerine gökyüzünden bir nur inmiş. Şehidin üzerinde bir ışık halesi oluşmuş. Birkaç sene sonra da bu askerin şehit düştüğü yerde yavaş yavaş bir su çıkmaya başlamış. Daha sonra hasta olan bir kimse bu suyun çamuruyla önce bulanıp daha sonra da suyu ile yıkanınca şifa bulduğunu fark etmiş.

Suyun ve çamurun şifalı olması için önce o şehidin hayrına suya bir yumurta atmak, dereden alınan çamuru hasta bölgeye sürmek, ardından da o suyla yıkanmak gerekirmiş.

(Kaynak Kişi: Belkız GÜLER, 1946, Tahsilsiz, Ev hanımı, Van / Derleyen: Mehmet KARAASLAN, Van, 2006)

Şifalı Su- II

Edremit'e bağlı Dönemeç köyünde bir pınar, pınarın yakınında da yöre halkının Dilek taşı adını verdikleri bir taş, taşın yanında da yine adına Dilek ağacı deniler bir ağaç vardır.

Ağacın ve taşın devamlı ziyaret edilen bir yatır haline getirilmesi, burada şehit düşen bir askerle ilintilendirilir.

Ermenilerle iki askerimiz arasında çıkan çatışmada askerlerimiz şehit düşerler. Şehitler, hemen orada, pınarın kenarındaki kayanın yanındaki ağacın altına defnedilir. O günden sonra da o mekân, hastaların şifa bulmak üzere ziyaret ettikleri, sıkıntılarından kurtulmak isteyenlerin adak adayarak dilekte bulundukları bin mekân haline gelir.

Ziyaretçiler yatıra Çarşamba günleri gelirler. Dilek ağacının altında, şehitlerin ruhuna yasin-i şerif okuyarak dua eder, dilekte bulunurlar. Yürüyemeyecek halde yatıra getirilen yaşlı bir kadının, bacaklarına sürüler pınarın çamurun marifetiyle evine yürüyerek döndüğü anlatılır.

(Kaynak Kişi: Aynur GÜNGÖR, 1972, -, Van / Derleyen: Mehmet KARAASLAN, Van, 2006)

Küma Söğüt (Söğüt Kümesi)

Van Merkez'e bağlı Alaköy'de Küma Söğüt adıyla bilinen bir yatır vardır. Yatır, kime ait olduğu bilinmeyen tek mezardan ibarettir. Mezarın, ermiş bir zata ait olduğu söylenir. Bu sebeple, özellikle vücudu yara döken hastalar, dünyevi sıkıntılarından kurtulmak isteyenler, yatırın ziyaretçilerini oluşturur.

Mezarda yatan zatın kerameti ile mezarın etrafındaki çalı çırpıların olağanüstü gücünün olduğuna inanılmaktadır. Ziyaretçiler, etraftan topladıkları çalı çırpıları, büyükçe bir kazan içersinde, hemen orada kurulan bir ocakta kaynatırlar. Kaynayan su, içindeki çalı çırpılardan ayıklandıktan sonra, vücudun muhtelif yerlerinde çıkan yaralara sürülür. Bu tedavi üç Çarşamba tekrarlanırsa yaralar iyileşir.

(Kaynak Kişi: Münir AYTULUN, Yüksekokul mezunu, Öğretmen / Derleyen: Yılmaz ÖNAY, Van, 1986)

Diş Ziyareti

Edremit ilçesi, Merkez bucağına bağlı Ayazpınar köyünde bulunan Şeyh Hamza Ziyareti'nin biraz yukarısında tek bir mezar vardır. Mezarın bir evliyaya ait olduğu söylenir. Bu mezar, özellikle diş ağrıyanlar tarafından ziyaret edilir.

Oldukça uzun olan mezar taşından koparılan küçük bir parça, ağrıyan diş üzerine bırakılırsa diş ağrısı hemen geçer. Şifanın, mezarda yatan kişinin evliyanın kerameti olduğuna inanılır.

(Münir AYTULUN, Yüksekokul mezunu, Öğretmen/Derleyen: Yılmaz ÖNAY, Van, 1986)

Sıtma Köprüsü

Van'ın Akköprü Mahallesi'nde, dere üzerinde bir köprü vardır. Halk arasında Sıtma Köprüsü olarak bilinen bu köprünün kerameti olduğuna inanılır. Sıtmalı hastalar, bu köprünün altından geçirilirse iyileşirler.

(Kaynak Kişi: Nemide YARDIM, -, Lise mezunu, Emekli memur, Van/ Derleyen: Yılmaz ÖNAY, Van, 1986)

Karacehennem Kuyusu

Van Kalesi'nin güney tarafında, eski Van şehri içinde adına Karacehennem Kuyusu denilen bir kuyu vardır. Herhangi bir kuyu sayılmayan bu kuyunun birtakım olağanüstülüklerinin olduğuna inanılmaktadır.

Hasta çocuklar kuyuya indirilir. Kuyuya bırakılan çocuğun ağlaması iyi olacağına, susması ise öleceğine işaret kabul edilir.

(Kaynak Kişi: Münir AYTULUN, Yüksekokul mezunu, Öğretmen/ Derleyen: Yılmaz ÖNAY, Van, 1986)

Sonuç

Günlük hayatın idamesinde kullanılan pek çok pratik ve inanç, halkın hayatını kolaylaştıran halkbilimi ürünleridir. Bu ürünlerin kalıcı olmasını sağlamak maksadıyla yine bir başka halkbilimi ürünü olan anlatılara yansımaları, halk muhayyilesinin yaratıcılığının bir örneği olarak okunmalıdır. Üstelik bu yolla nesilden nesle aktarılan çeşitli pratik ve uygulamalar, hem anlatı dünyasının genişlemesine, hem de çeşitli pratik ve inançların yaygınlaşmasına olanak sağlamaktadır. İşlevleri itibarıyla günlük hayatı kolaylaştıran, pratik bir çözüm sunan bu uygulama ve inanışlar, halk hekimliğinin de bizatihi aktarılmalarını sağlarlar. Van folklorundan tespit edilen efsaneler de bu minvalde, halk muhayyilesinin birer yansımaları, halkbilimi aracılığıyla yüzyıllardır aktarılmakta olan uygulamaların taşıyıcılarıdır. Hem somut hem de somut olmayan kültürel mirasın muhafazası bu suretle gerçekleşirken, bir yandan da yeni nesillerin yine anlatılar aracılığıyla bir geleneği sürdürmeleri amaçlanmaktadır.

Kaynakça

- Boratav. P. N. (1984), *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Karaalioğlu, S. K. (1969), *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınevi.
- Önay, Y. (2003), “Van’da Yatır Kültüne Dayalı Halk Hekimliği”, *Folklor/Edebiyat*, Cilt: 9, ss: 281-286.
- Önay, Y.(2018), *Van Efsaneleri*, Van: Van Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Özdağ, H. (1999) *Van ve Yöresinde Halk Hekimliği*, Van: YYÜ Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Anabilim Dalı Bitirme Tezi.
- Polat, İ. (2020). *Türk Masal ve Efsanelerinde Olağanüstü Güçler ve Varlıklar: Türkiye Sahasının Demonoloji ve Diabolojisi*, İstanbul: Selenge Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2013), *Efsane Araştırmaları*, Konya: Kömen Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (1985), *Erzurum Efsaneleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Şimşek, E. (2006), “Hendek (Sakarya) Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri, (20 – 22 Nisan)*, c. II. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.